

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu
Sotsioloogia ja infoteadused eriala

Georg Martin Mettas

**Perekliima seos lapse psühholoogilise heaolu hinnanguga
Eestis 2017/2018. aasta rahvusvahelise laste heaolu uuringu
andmetel**

Juhendaja: Oliver Nahkur, sotsiaalse heaolu uuringute teadur, Phd

Tartu 2022

Abstract

Title: Family climate and psychological well-being in Estonian adolescents based on 2017/2018 International Survey of Children's Well-Being

The aim of this bachelor's thesis is to explain the relationship between children's overall psychological well-being and family climate in Estonia. In addition to family climate this paper also explains how gender and other socio-demographical aspects are related to psychological well-being. Psychological well-being is one part of subjective well-being. The other parts are affective and cognitive well-being. This thesis also examines previous research on how cognitive and affective well-being are related to family climate so that psychological well-being could be compared with them.

I conducted an analysis on Estonian data from the third wave of the International Survey of Children's Well-Being (ISCWeB). This study analyses 1059 children within the 12 year old age group.

I used multinomial logistical regression to examine how family climate, gender, living with a mother, living with a father and worrying about money are related to psychological well-being. The results showed that psychological well-being and family climate have a relationship. When children rated aspects of their family climate highly, then they also rated their psychological well-being well. Compared to affective and cognitive well-being, psychological well-being seems to have the same relationship with family climate. Different tests and examinations showed that gender and whether children live with their mother doesn't affect the psychological well-being of children. Children worrying about money and whether they live with a father does affect their psychological well-being. Children who worry less about money and live with their father have better psychological well-being ratings. The results of this thesis show that a good view of and interaction with a child's family is important to having high psychological well-being.

AUTORIDEKLARATSIOON

Kinnitan, et olen töö koostanud iseseisvalt. Kõik töös kasutatud teiste autorite tööd, põhimõttelised seisukohad, kirjandusallikatest ja mujalt pärinevad andmed on viidatud.

Georg Martin Mettas

24.05.2022

Sisukord

Abstract	2
Sisukord	4
Sissejuhatus	4
1. Kirjanduse ülevaade	6
1.1 Laste heaolu	6
1.1.1 Subjektiivne laste heaolu	7
1.1.2 Laste psühholoogiline heaolu	8
1.2 Perekliima	11
1.3 Perekliima ja subjektiivse heaolu seosed	12
Probleemiseade	14
2. Metoodika	15
2.1 Andmestik	15
2.1.1 Valim	16
2.2 Tunnuste kirjeldus	17
2.3 Andmeanalüüs ja selle meetodid	19
3. Analüüs	20
3.1 Psühholoogiline heaolu erineva sotsiaal-demograafilise taustaga laste hulgas	20
3.2 Psühholoogilise heaolu ja perekliima seosed	26
3.3 Regressioonanalüüs	30
4. Arutelu ja järeldused	33
Kokkuvõte	36
Kasutatud kirjandus	37
Lisad	42

Sissejuhatus

Laste heaolu on keeruline mõista rääkimata lihtsalt heaolu mõistest. Heaolu mõistet on üritatud mõista intellektuaalse ajaloo algusest saadik (Deci & Ryan, 2001). Ühiskonna üheks peamiseks eesmärgiks on inimeste heaolu paremaks muutmise ning selle jaoks on ka oluline mõista, mida heaolu tähendab.

Heaolu on oluline täiskasvanutele ja lastele, kuid nad ei taju enda heaolu identselt. Lastel on teistsugune arusaam heaolust võrreldes täiskasvanutega (Deci & Ryan, 2001). Täiskasvanud peavad palju olulisemaks näiteks materiaalsel olekul kui lapsed. Laste heaolu puhul ei ole ühte ainuõiget definitsiooni ning ei teata milliseid aspekte see sisaldab (Soffia ja Turner, 2021). Laste subjektiivse heaolu uuringud on uus uurimissuund, kuna lastele eraldi mõeldud heaolu uuringuid ilma täiskasvanu perspektiivita ei ole palju tehtud (Ben-Arieh jt, 2014). Laste heaolu on uuritud afektiivsest, kognitiivsest ja psühholoogilisest küljest.

Laste heaolu uurimine perekliima kaudu on oluline, kuna perekliima on üks peamisi sotsiaalseid tegureid lapse elus, mis mõjutab tema heaolu. Laps veedab enda esimeste eluaastate jooksul suuremas osas aega ainult koos enda perega. Lapse jaoks on perega suhted olulised, kuna pere on peamine koht, kust lapsed saavad emotsionaalset tuge (Kagiticibasi, 2014). Lapse heaolu ja perekliima on mitmest aspektist kindlalt seotud ning seda on vaja veel täpsemalt uurida. Pere kliima seost afektiivse heaolu ja kognitiivse heaoluga on uuritud, kuid psühholoogilise heaoluga ei ole veel pere kliimat võrreldud. Selle töö eesmärgiks on välja selgitada Eestis (1) psühholoogilise heaolu erinevused laste sotsiaal-demograafiliste tunnuste lõikes ning (2) lapse psühholoogilise heaolu ja perekliima vaheline seos, sealhulgas seose varieeruvus erineva sotsiaaldemograafilise taustaga laste hulgas.

Töö koosneb neljast osast. Esimene peatükk koosneb teoreetilisest ülevaatest, milles tutvustan laste subjektiivse heaolu mõistet, kuidas seda saab teoreetiliselt jaotada, mida psühholoogiline heaolu ning perekliima tähendavad ja on antud ülevaade varasemalt uuritud subjektiivse heaolu ja perekliima seostele. Töö teine peatükk tutvustab andmeid ja andmeanalüüsi meetodeid. Tutvustan kasutatud andmeid, kirjeldan valimit, töös kasutatud tunnuseid, andmetega tehtud ümberkodeerimisi ning analüüsimeetodeid. Töö kolmas peatükk näitab analüüsi käiku ja tulemusi. Analüüsi osa näitab perekliima ja psühholoogilise heaolu seoseid,

regressioonimudeleid ning mitte-parametrisilisi teste. Töö neljas osa tõlgendab analüüsi tulemusi ning seostab need töö teoreetilise osaga.

1. Kirjanduse ülevaade

1.1 Laste heaolu

Heaolu mõiste on tihti mitmetähenduslik ning nõuab kontekstuaalset selgitust. Siiamaani ei ole üheselt kokkulepitud heaolu definitsiooni (Soffia ja Turner, 2021). Heaolu tähendus sõltub ka sellest millisel tasemel seda mõõdetakse või sellest räägitakse. Heaolu puhul saab rääkida sellest kui hästi inimestel läheb individuaalsest, kogukondlikust või riiklikust perspektiivist ning kui jätkusuutlik heaolu on (Soffia ja Turner, 2021; Pollard ja Lee, 2003). Laste heaolu puhul tuleb välja tuua, et seda hakati uurima palju hiljem, kui heaolu üldiselt ning uuritava objektina on see väga uus (Ben-Arieh jt, 2014). Võrreldes laste heaolu lihtsalt heaolu mõõtmisega, keskendutakse laste heaolu puhul palju rohkem trendidele, mis selgitavad tuleviku riske ja saavutusi (Moore ja Lippman, 2005). Ühe teise kindla näitena saab välja tuua, et laste heaolu mõõdetakse tihti teistmoodi sõltuvalt laste vanusegrupist. Vanemate laste puhul kasutatakse tavaliselt rohkem erinevaid heaolu indikaatoreid kui noortemate puhul (Pollard ja Lee, 2003). Laste heaolu mõistmise puhul teen selle töö juures otsuse toetuda heaolu käsitlusele, mis eristab objektiivset ja subjektiivset heaolu. Rääkides objektiivse heaolu erinevatest aspektidest võib tuletada kaks probleemi. objektiivset heaolu puhul paljud aspektid, nagu näiteks elamistingimused, tervislik seisund ja koolis käimine, ei ole lastele nii olulised kui need on täiskasvanutele (Soffia ja Turner, 2021: 7). Sellised aspektid keskenduvad laste uurimisel pigem sellele milliseks täisealiseks inimeseks laps üles kasvab (Soffia ja Turner, 2021: 8). Laste heaolu suhtes on tähtis selle töö juures keskenduda laste praegusele olukorrale ja võtta lapsepõlve arvesse, kui eraldi elu faasi. See annab võimaluse vaadelda, kuidas lapsed ka lapse elu staadiumis hindavad oma heaolu ja mitte ainult kuidas see võib nende heaolu mõjutada nende edaspidistes elu faasides. Kuna objektiivse heaolu uuringud keskenduvad pigem laste tulevikule ja täiskasvanud elule ning ei aita mõõta lapse psühholoogilist heaolu nende praeguses elu faasis, mängib see väikest rolli selles töös.

1.1.1 Subjektiivne laste heaolu

Subjektiivne heaolu on selle töö puhul olulisemas rollis kui objektiivne. Laste subjektiivse heaolu uurimine on keeruline. Lastel on väiksem sõnavara ning nad ei pruugi mõista abstraktseid

kontseptsioone, millest täiskasvanud saavad aru. Laste jaoks võib heaolu olla täielikult võõras mõiste. Seetõttu paljud laste heaolu uuringud ei ole keskendunud laste subjektiivsele heaolule, vaid pigem vanemate ja ekspertide arvamustele ning tõlgendustele (Ben-Arieh jt, 2014). Laste enda perspektiivide ja arvamuste uurimine on uuem lähenemine. Laste enda perspektiivid ja arvamused nende heaolu kohta on olulised, kuna lastel on teistsugused arvamused enda heaolust võrreldes täiskasvanute arvamustega (Estola jt, 2014). Üheks näitkes saab tuua riskide võtmise olulisuse. Lapsed ise väärtustavad võimalusi riske võtta ja uusi kogemusi saada, kuid täiskasvanud pigem keskenduvad turvalise keskkonna tagamisele laste jaoks (Ben-Arieh jt, 2014). Praeguseks ajaks on ÜRO lapse õiguste konventsioon aidanud realiseerida rohkem laste õigusi, et lastel oleks täiskasvanutega võrdsed õigused ning nende arvamusi ja kogemusi koheldaks samaväärselt (Soo ja Kutsar, 2019), seetõttu on vajalik ka laste arvamusi nende vaatepunktist uurida.

Subjektiivse heaolu mõõtmine on palju uuem suund võrreldes objektiivsega. Isegi kui vaidlused toimuvad selle mõõtmise kohta siiaani, siis peamiselt on kokku lepitud, et subjektiivse heaolu aspektide hulka peaksid kuuluma arusaamad, püüdlused ja hinnangud, mis inividid annavad enda elule ja selle kohta (Campbell jt, 1976; Ben-Arieh jt, 2014). Subjektiivne heaolu on seotud psühholoogilise heaolu mõttega, mis keskendub elule sihi leidmisele (Veenhoven, 2005). Paljud autorid peavad ka seetõttu subjektiivset heaolu vägagi sarnaseks või isegi samatähenduslikuks teiste psühholoogiliste konstruktiivsete, nagu näiteks õnnelikkus ja eluga rahulolu (Ben-Arieh jt, 2014).

Subjektiivset heaolu on võimalik jaotada kolme komponenti (The Children's Society, 2021):

- afektiivne heaolu (tunded ja emotsioonid)
- kognitiivne heaolu (mõtted ja järeldused),
- psühholoogiline heaolu (elu tähendus ja eesmärk).

1.1.2 Laste psühholoogiline heaolu

Psühholoogilist heaolu on proovitud mõista juba Vana-Rooma ajastul. Eudaimoonilist ehk psühholoogilist heaolu üritas selgitada ka Aristoteles (Deci & Ryan, 2001). Tema selgitusel eudaimonismi mõiste filosoofilises kontekstis seisab sellise heaolu eest, mis peitub õnnelikkusest sügavamal. Eudaimooniline heaolu toob välja, et igapäevaste ihade järgimine ei pruugi tõsta

inimese heaolu (Deci & Ryan, 2001). Psühholoogilist heaolu kirjeldab pigem väljakutsete ületamine ja enda elu eesmärgi täitmise tunnetus (Estola jt, 2014).

Psühholoogilise heaolu edasiseks kirjeldamiseks kasutan Ryff'i (1989) psühholoogilise heaolu mudelit. Ryff (1989) iseloomustab enda mudelis psühholoogilist heaolu järgmise kuue elemendiga:

- Enese aktsepteerimine - hoiakud enda suhtes.
- Positiivsed suhted teistega - võimekus olla empaatiline ja hoida häid suhteid.
- Autonoomia - enda käitumise haldamine, enesemääramine, iseseisvus ja vabaduse tunne igapäevaelu normidest.
- Kontroll keskkonna üle - võime valida endale sobiv keskkond või loovalt muuta enda keskkonda.
- Eneseareng - võime edendada enda potentsiaali, ennast aktiivselt aktualiseerida ja avatus uuele kogemusele.
- Eesmärgitunnetus - võimekus sättida elule sihte ning omada eesmärgipärast tunnet.

Ryffi mudeli kohta tuleb mainida, et see ei ole loodud laste perspektiivi arvestades ning see võib tekitada probleeme (Ryff, 1989). Selle mudeliga on tehtud laste heaolu uuringuid ka Eestis (Kutsar jt, 2020).

Lisaks Ryffi psühholoogilise heaolu mõõtmise meetodile on olemas ka teisi. Deci ja Ryan (1985) löid teooria nimega Enesemääratluse teooria. Antud teooria keskendub inimesele kui organismile, kes üritab ajaga areneda, väljakutseid vastu võtta ja kogeda uusi kogemusi (Deci ja Ryan, 1985). Peamised teemad, millele enesemääratluse teooria keskendub, on pädevus, autonoomia ning samastumine. On ka Eric Allardti (1976) loodud mudel, mis keskendub heaolus kolmele aspektile: omamisele, armastamisele ja olemisele. Omamine keskendub materiaalsetele omanditele, armastamine sõpruskondadele ja perele ning olemine asendamatusel, isiklikule staatusele ja poliitilise jõule. See mudel ei keskendu väga lastele, kuid aitab mõista holistlikumalt mida heaolu uuringutes üritatakse mõista (Estola jt, 2014).

Laste psühholoogilise heaolu tase Eestis ja mujal

Rahvusvaheline laste heaolu uuring (International Survey of Children's Well-being; edaspidi lühendina ISCWeB) toob välja, et 12-aastaste puhul kõige kõrgem laste psühholoogiline heaolu

tase on Albaanias ja kõige madalam Walesis (Rees jt, 2020). Eesti keskmine 12-aastaste laste hinnang psühholoogilisele heaolule oli oma tasemelt 20-s 30 riigi hulgast. Mõned riigid said märgatavalt ühele kindlale psühholoogilisele aspektile kõrge või madala hinnangu võrreldes teiste aspektidega. Poola ja Ungari said palju madalama hinnangu enesearengu aspekti kohta võrreldes teiste aspektidega (Rees jt, 2020). Eesti puhul oli iga psühholoogilise heaolu aspekt sarnase hinnanguga (Rees jt, 2020). Psühholoogiline heaolu võib poistel ja tüdrukutel erineda mõnes riigis, kuigi Eestis ei ole erinevusi tuvastatud (Rees jt, 2020). Riikide võrdlusel tuleb rõhutada, et kõikides riikides ei pruugita psühholoogiliste heaolu aspektidest ühtemoodi aru saada ning on vaja veel uurida Ryffi skaala võrreldavust (Nahkur ja Casas, 2021).

Subjektiiivne heaolu on mõjutatud mitmest elukeskkonna tingimustest. Üks väiksema mõjuga tegur on majanduslik seis. Majanduslikul seisul ei pruugi olla iga subjektiivse heaolu komponendiga seos. Majanduslikul seisul ei ole tuvastatud mõju lapse afektiivsele heaolule kui on vaadeldud kui palju majapidamistarbeid peres leidub (Bacter jt, 2021). Majanduslik seis mõjutab psühholoogilist heaolu kuigi mitte tugevalt, kuid majanduslikku seisut saab ikkagi lugeda oluliseks psühholoogilise heaolu mõjutajaks (Mullis, 1992). Majandusliku seisu mõju psühholoogilise heaolule kirjeldades ei ole oluline mitte materiaalsed omandid või sissetulek, vaid pigem kui palju rahalisi probleeme ja kohustusi perekonnas on (Mullis, 1992). Majandusliku seisu üle ei pruugi ainult täiskasvanud muresteda, vaid lapsed samuti. ISCWeB uuring näitas, et umbes 70% Eesti 10-aastastest lastest muretsuvad kas vahepeal või alati pere raha probleemide üle (Rees jt, 2020). Lastel tavaliselt ainult majandusliku seisu tõttu psühholoogiline heaolu ei muutu, kuid vanemate puhul raha üle muretsemine mõjutab vanemate suhteid lastega ning see mõjutab laste psühholoogilist heaolu (Sobolewski ja Amato, 2005). Kuna raha pärast muretsemine on ka ikkagi Eesti laste hulgas aktuaalne ja on varasemalt leitud seoseid laste psühholoogilise heaolu ning pere majandusliku seisu vahel, siis on oluline teada milline mõju on majanduslikul seisul Eesti lastele. ISCWeB on uurinud raha muretsemist laste hulgas ja laste psühholoogilist heaolu eraldi, kuid ei ole nende seoseid uurinud.

Lisaks majanduslikule seisule on ka vanemate olemasolu pere struktuuris oluline. On olemas uuringud (Bjarnason et al. 2012; Dinisman et al. 2012; Dinisman et al. 2017; Lee and Yoo 2015), mis põhinevad Euroopa riikide andmetel ning seletavad, et lastel, kes elavad mõlema bioloogilise vanemaga, on parem eluga rahulolu võrreldes teiste pere struktuuridega laste puhul. Seevastu

Kutsar ja Nahkur (2021) ei leidnud olulisi erinevusi üldise eluga rahulolu puhul laste vahel, kes elasid mõlema bioloogilise vanemaga, bioloogilise ja kasuvanemaga ning üksikvanemaga Eestis, Poolas ja Rumeenias. Kuigi on ikkagi leitud, et lapsed, kes elavad näiteks isata ei ole nii hea subjektiivse heaoluga kui kahe vanemaga elavad lapsed (McLanahan jt, 2013). Isa olemasolek tõstab poiste puhul nende afektiivset heaolu (Bacter jt, 2021). Ilma isata elamine võib mõjutada lapse keskkooli lõpetamise tõenäosust, lapse sotsiaalset-emotsionaalset kohanemist ning täiskasvanuna subjektiivset heaolu (McLanahan jt, 2013). Indoneesias ja Tais on leitud, et 12-aastaste laste psühholoogiline heaolu on halvem lastel, kes elavad pikki perioode ilma isata võrreldes lastega, kes elavad mõlema vanemaga (Graham ja Jordan, 2011). Samuti on ema olemasolu tähtis lapse heaolule. Lapsed, kes elavad ainult emaga võivad olla halvema psühholoogilise heaoluga, kui kahe vanemaga elavad lapsed (Graham ja Jordan, 2011). Emaga koos elamine annab lapsele turvalisema keskkonna, kus areneda ja õppida (Graham ja Jordan, 2011). kahe vanema olemasolu on lapsele oluline ning mõjutab tema psühholoogilist heaolu (Graham ja Jordan, 2011). Eesti puhul ei ole spetsiifiliselt psühholoogilise heaolu ja pere struktuuri seoseid uuritud. Selle järeldukel on oluline teada milline psühholoogiline heaolu on Eesti lastel, kes elavad erinevate perestruktuuridega peredes.

1.2 Perekliima

Perekliima on lapse kasvamise jaoks oluline. Sotsiaalne keskkond, mille keskel laps üles kasvab, mõjutab tema heaolu ning ka kuidas ta suudab nii lapsepõlves kui ka hilisemates elu faasides sotsialiseeruda ja ühiskonnas hakkama saada (Gomez-Baya, Muñoz-Silva ja Garcia-Moro, 2020). Perekliima on üks oluline tegur, mis mõjutab lapse sotsiaalset keskkonda. Perekliima tähendab suhtumist perekonda, keskkonda perekonna liikmete ümber ja suhteid perekonna liikmete vahel (Kagitcibasi, 2014). Laps võtab perekliima puhul arvesse lisaks emale ja isale kõik inimesed, keda nad igapäevaselt võivad kodus näha, isegi koduloomi (Heptinstall, 2000). Varasemates uuringutes on perekliima hindamisel vaadatud laste hinnanguid enda pere hoolivusele, koos aja veetmisele, toetamisele, turvalisusele, nende kuulamisele ning arvestamisele ja koosvanematega elu puudutavate otsuste tegemisele (Rees jt, 2020). Selles töös järgin ma perekliima hindamisel samuti neid hinnanguid.

Lapse jaoks on kõige olulisemad perekliima aspektid armastuse ja hoolitsuse saamine oma vanemate poolt (Bhopal jt, 2000). Armastuse ja hoolitsuse näitamine avaldub lapsele ka teda

kuulates ja temaga arvestades. Oluline osa vanemate tunnete avaldamise puhul on pidevalt lastele armastuse ja hoolitsuse näitamine. Lapsed tunnevad ennast paremini, kui vanemad väljendavad ennast lapsele järjekindlalt moel (Bhopal jt, 2000).

Pere poolt saadud toetus on lapse jaoks tähtis ning toetuse puudumine võib lastele halvasti mõjuda. Eelmises peatükis räägiti kahe vanema olemasolu tähtsusest ning kuidas ühe vanemaga elamine võib lapse heaolule halvasti mõjuda. Lapsele on kasuks kahe vanema toetus ning see on tähtis tegur, mis tema heaolu mõjutab (Graham ja Jordan, 2011). Kahe vanema olemasolu mõjutab laste haridust. Lastel läheb tavaliselt koolis paremini ja nad lõpetavad keskkooli suurema tõenäosusega kui perekonnas on kaks lapsevanemat (Graham ja Jordan, 2011).

Pere kliima üheks aspektiks on kui turvaliselt laps ennast tunneb. See käib nii võõraste inimeste suhtes kui ka enda vanemate suhtes. Laps ei tunne ennast kodus turvaliselt kui vanemad nendega kas füüsiliselt või vaimselt vaenulikult käituvad. Turvatunne sõltub ka vanema hoolivusest ning lastega arvestamisest. Laps peab usaldama vanemat tema eest hoolitsema. Peredes, kus vanemad alkoholi tõttu jätavad lapsed tihti hooletusse ja ei hoolitse nende turvalisuse pärast tekivad lastel tihti teiste usaldamisega ja enda vaimse tervisega probleemid (Iacopetti jt, 2021). Lapse usaldus enda vanemate ja teiste pere liikmete vastu on oluline tema heaolule.

Perekliima Eestis ja mujal

Eesti lastel on head hinnangud perekliimale võrreldes teiste riikidega. Teise laine ISCWeBi andmetel Eesti 12-aastaste laste keskmine perekliima hinnang on kõrgem Hispaania, Saksamaa, Inglismaa, Rumeenia ja Malta lastest ning Eesti lastest kõrgemad keskmised hinnangud olid Norra ja Poola lastel (Gomez-Baya, Muñoz-Silva ja Garcia-Moro, 2020). Eesti lapsed hindasid kõige rohkem koos aja veetmise aspekti ning kõige vähem lapse kuulamise ja arvestamise aspekti (Gomez-Baya, Muñoz-Silva ja Garcia-Moro, 2020).

1.3 Perekliima ja subjektiivse heaolu seosed

On uuringuid, mis kvantitatiivselt uurivad perekliima seoseid kognitiivse ja afektiivse osaga subjektiivsest heaolust ning seda ka Eesti laste kohta (Bacter jt, 2021; Gomez-Baya, Muñoz-Silva ja Garcia-Moro, 2020). Bacter jt (2021) uuringus leiti, et perekliima avaldab suurt mõju afektiivsele heaolule ja tervisele. Kõige tähtsamad aspektid emotsionaalse tervise puhul

olid sugu, vanus, kas isa on peres olemas ning viisid kuidas vaba aega veeta. Uuring toob välja, et sugu ja vanus on kõige suuremad tegurid, mis mõjutavad afektiivset heaolu. Soo juures leiti, et enamasti uuritud riikides on poistel parem emotsionaalne heaolu kui tüdrukutel. Üheks võimalikuks põhjenduseks on toodud, et puberteedieas tüdrukutel on tavaliselt madalam stressitaluvus kui poistel (Bacter jt, 2021). Täpsemalt soo, pere struktuuri ning majandusliku seisuga seotud emotsionaalse heaolu ja pere kliima seoste erinevusi ei uuritud. Vanuse juures leiti, et 10-aastaste emotsionaalne heaolu on parem kui 12-aastaste heaolu. Sellest tehti järeldus, et emotsionaalne heaolu lastel väheneb vanemaks saades. Perekliima tähtsad aspektid olid kodus turvalisena tundmine ning kas perega on hea aega veeta. Lapsed, kes on halvema perekliima hinnangutega olid ka halvema emotsionaalse tervisega võrreldes lastega, kes tunnevad end kodus turvaliselt ning veedavad hästi enda vanematega aega.

Gomez-Baya, Muñoz-Silva ja Garcia-Moro (2020) uuring leidis, et iga perekliima mõjutab kognitiivset heaolu. Kui lapsel olid head pere kliima hinnangud, siis seda parem oli ka lapse kognitiivne heaolu. Samuti leiti, et kognitiivse heaolu hinnangud erinevad sooti. Poistel oli kõrgem kognitiivne heaolu kui tüdrukutel, kuigi erinevus ei olnud suur. Täpsemalt ei uuritud lisaks kuidas poiste ja tüdrukute, erinevates pere struktuurides olevate laste ning laste majandusliku seisuga seotud kognitiivse heaolu seosed pere kliimaga erinevad. Eesti laste puhul üldiselt oli kõige suurem seos sellega, et kas vanemad kohtlevad last ausalt ning kas vanematega on hea aega veeta. Mida rohkem vanemad kohtlevad last ausalt ning lapsel on hea vanematega aega veeta, seda parem on lapse kognitiivne heaolu.

Kognitiivse ja afektiivse heaolu puhul on suur positiivne seos perekliimaga. See tähendab, et lapsed, kellel on kõrgem kognitiivne või afektiivne heaolu hindavad erinevaid perekliima aspekte positiivsemalt. Kognitiivse ja afektiivse heaolu puhul leiti ka, et poistel on keskmiselt kõrgem heaolu kui tüdrukutel (Bacter jt, 2021; Gomez-Baya, Muñoz-Silva ja Garcia-Moro, 2020), kuigi ei ole lahti seletatud kuidas heaolu seosed pere kliimaga erinevad sooti ning samuti mitte majanduslikust seisust ning pere struktuurilt. On leitud, et mõlemat heaolu mõjutab tugevalt positiivselt see, et kas perega on hea aega veeta (Bacter jt, 2021; Gomez-Baya, Muñoz-Silva ja Garcia-Moro, 2020). Psühholoogilise heaolu ja perekliima seoseid pole autorile teadaolevalt varasemalt kvantitatiivselt uuritud.

Kvalitatiivselt on uuritud perekliima mõjusid psühholoogilisele heaolule puhkusele olevate perede juures (Pomfret, 2021). Pomfreti (2021) leidis, et perega koos tegevusi tehes ei pruugi

psühholoogilist heaolu tõsta ainult positiivne kogemus. Kui tegevused perega koos hõlmavad negatiivseid kogemusi, siis võivad ka need psühholoogilist heaolu tõsta. See uuring toob välja võimaluse, et perekliimal ei pruugi olla sarnane seos psühholoogilise heaoluga nagu kognitiivsel ja afektiivsel heaolul ning nõuab edaspidist uurimist. Pomfret (2021) uuring ei keskendunud sooliste, majanduslikele ega perestruktuurilistele erinevustele psühholoogilises heaolus. Erinevalt kognitiivsest ja afektiivsest heaolust ei ole veel tehtud uuringut, mis uurib psühholoogilist heaolu ja perekliima seost kvantitatiivselt ning Eesti kontekstis. Psühholoogilisel heaolul võib tulla välja ka negatiivseid seoseid perekliimaga.

Probleemiseade

Laste puhul on oluline mõista, kuidas perekliima mõjutab nende heaolu nende endi vaatepunktist. Laste subjektiivse heaolu ja perekliima seose kohta on tehtud mitmeid uuringuid. Varasemalt on uuritud laste kognitiivse või afektiivse heaolu seost perekliimaga (Gomez-Baya, Muñoz-Silva ja Garcia-Moro, 2020; Bacter jt, 2021). Nende uuringute tulemusel on nendel kahel heaolu komponendil positiivne seos perekliimaga. Pomfret (2021) kvalitatiivse uuringu kohaselt ei pruugi perekliimal olla sarnane seos psühholoogilise heaoluga nagu kognitiivsel ja afektiivsel heaolul. Autorile teadaolevalt pole varasemalt kvantitatiivselt uuritud perekliima seost laste psühholoogilise heaoluga. Ka Eestis on eraldi uuritud vaid laste subjektiivset psühholoogilist heaolu ja perekliimat (Kutsar jt, 2020), kuid mitte nende seost. Samuti on Eestis vähe uuritud, milline on psühholoogiline heaolu erineva sotsiaal-demograafilise taustaga laste hulgas. Seetõttu on töö eesmärgiks välja selgitada Eestis (1) psühholoogilise heaolu erinevused laste sotsiaal-demograafiliste tunnuse lõikes ning (2) lapse psühholoogilise heaolu ja perekliima vaheline seos, sealhulgas seose varieeruvus erineva sotsiaaldemograafilise taustaga laste hulgas.

Lähtuvalt töö eesmärgist püstitan järgnevad uurimisküsimused:

- Kas 12-aastaste laste psühholoogiline heaolu erineb Eestis majandusliku seisuga, pere struktuuri ja soo lõikes?
- Kuidas Eesti laste hinnangud perekliimale on seotud nende hinnanguga psühholoogilise heaolule?
- Kuidas erinevad perekliima ja psühholoogilise heaolu seosed soo, majandusliku seisundi ja perestruktuuri lõikes?

2. Metoodika

2.1 Andmestik

Bakalaureusetöös kasutan rahvusvahelise laste heaolu uuringu 2017/2018. aasta Eesti andmeid. ISCWeB on rahvusvaheline uuring laste subjektiivse heaolu kohta. Uuringu eesmärgiks on esile tuua laste endi arvamusi ja hinnanguid oma heaolu kohta (Aims and Objectives, 2019). Selle eesmärgiga loodetakse anda edasi laste perspektiivi ning paremat arusaama laste igapäevastest arvamustest (Aims and Objectives, 2019). ISCWeb on ülemaailmne uuring, millest võtab osa 40 riiki.

2.1.1 Valim

2017/2018. aasta ISCWeB uuringus oli sihtrühmaks 8-, 10- ja 12- aastased lapsed. Igas lapse vanusegrupis osales Eestis vähemalt 1000 last. Uuringus osalenud laste vanused on 6-14 vanuse vahemikus. Uuring kasutas klastervalimit ning võttis ühendust 56 erineva kooliga, millest uuringus osales 42. Klastervalimi moodustamise esimeses staadiumis kihistati Eesti koolid asutuse tüübi järgi ning nendest kihtidest valiti juhuslikult välja koolid valimisse. Valimist jäeti välja väga väikesed koolid ning ka erivajadustega laste koolid. Väljavalitud koolide hulgast igast vanusegrupist kutsuti lapsed uuringus osalema. Juhul kui koolides oli ühe vanusegrupi jaoks rohkem kui 2 klassi olemas, siis valiti neist juhuslikult välja 2 klassi, keda kutsuti uuringus osalema. Uuringus osales kokku 3249 last. Antud juhul kasutan ainult 12- aastaste laste andmeid, kuna ainult selle vanusegrupi kohta on psühholoogilise heaolu andmed olemas. Selles vanusegrupis on 1079 last. Valimi kirjeldus laste sotsiaal-demograafiliste taustatunnuste lõikes on toodud tabelis 1. Kasutan analüüsi igas etapis kaale, mis on loodud analüüsideks, kus uuritakse korraga ühte vanusegruppi. Antud kaalud tasakaalustavad valimit antud riigi valimi loomise strateegia põhjal ja selle põhjal, kuidas lapsed on kihtidesse jaotunud. Kaalud on arvutatud nii, et valimi suurus igas kaalutud vanusegrupis oleks sama, mis mittekaalutud vanusegrupis.

Tabel 1. Taustatunnustega valimi kirjeldus(% 12 aastaste vanusegrupist)

Tunnus	kategooria	N	%
Sugu	poiss	548	50,8
	tüdruk	530	49,2
Peretüüp	elab kahe bioloogilise vanemaga	758	70,3
	elab üksikvanemaga	168	15,5
	elab bioloogilise ja kasuvanemaga	144	13,4
Majanduslik seisund (Kui sageli Sa muretsed selle üle, kui palju su perel on raha?)	Üldse mitte	316	29,3
	Mõnikord	441	40,8
	Sageli	156	14,5
	kogu aeg	85	7,9

2.2 Tunnuste kirjeldus

Töös kasutatud tunnused kirjeldavad laste psühholoogilist heaolu ja perekliimat. Sotsiaal-demograafilised taustatunnused. mida töös kasutan, on toodud tabelis 1.

Psühholoogilise heaolu mõõtmiseks kasutan Ryff'i (1989) mudeli alusel loodud CW-PSWBS skaalat (Children's Worlds Psychological Well-Being Scale), milles igat elementi mõõdab üks tunnus (Tabel 2).Psühholoogilise heaolu tunnustele vastati 11-palli skaalal, kus 0 tähendas "Üldse ei nõustu" ja 10 "Nõustun täielikult". Arvutan uue koondtunnuse "üldine psühholoogiline heaolu" nende 6 tunnuse aritmeetilise keskmisena. CW-PSWBS skaalat on kasutatud 35 erinevas riigis laste psühholoogilise heaolu mõõtmiseks ja on ka testitud, et see on hea mudel psühholoogilise heaolu mõõtmiseks (Borualogo ja Casas, 2022). Leidsin, et CW-PSWBS skaala on ka Eesti kontekstis hea sisereliaablusega (Cronbachi $\alpha = 0,87$).

Tabel 2. Psühholoogilise heaolu elemendid ja nendele vastavalt loodud CW-PSWBS tunnused (0 - “Üldse ei nõustu” ... 10 - “Nõustun täielikult”)

Psühholoogilise heaolu element	CW-PSWBS tunnused
Enese aktsepteerimine	Mulle meeldib olla selline nagu ma olen
Positiivsed suhted teistega	Inimesed on üldiselt minu vastu sõbralikud
Autonoomia	Ma saan valida, kuidas oma aega kasutada
Kontroll keskkonna üle	Ma oskan hästi oma igapäevaste kohustustega toime tulla
Eneseareng	Ma arvan, et ma õpin praegusel ajal palju asju
Eesmärgitunnetus	Ma olen oma tuleviku suhtes positiivne

Edasiseks analüüsiks on loodud kolmekateooriline üldine psühholoogilise heaolu tunnus, mis aitab vaadelda sotsiaal-demograafiliste taustatunnuste jaotumist psühholoogilise heaolu lõikes ning mida kasutatakse ka multinomiaalses logistilises regressioonis. kolmekateoorilise üldise psühholoogilise heaolu tunnuse loomise puhul on silmas peetud, et igasse heaolu rühma satuks vähemalt 100 last.

Tabel 3. Ümberkodeeritud kolmekateooriline üldise psühholoogilise heaolu tunnus

Algsete väärtuste vahemikud	Sisuline nimetus
0-6.9	madal psühholoogiline heaolu
7-8.9	keskmine psühholoogiline heaolu
9-10	kõrge psühholoogiline heaolu

Perekliima jaoks kasutan 6 tunnust, mis mõõdavad erinevaid perekliima aspekte (vasakul aspekt ja paremal tunnuse nimetus):

- Hoolivus - Inimesed minu peres hoolivad minust
- Toetus - Kui mul on mure, siis inimesed minu peres aitavad mind
- Koos aja veetmine - Meil on perega koos tore olla
- Turvalisus - Ma tunnen end kodus turvaliselt

- Lapse kuulamine ja arvestamine - Mu vanemad kuulavad mind ja arvestavad sellega, mida ma räägin
- Koos otsustamine - Teen koos vanematega minu elu puudutavaid otsuseid

Perekliima tunnustele oli viis valikvastust, kus 0 = üldse ei ole nõus; 1 = olen natuke nõus; 2 = olen teatud määral nõus; 3 = olen peaaegu nõus; 4 = olen täiesti nõus.

2.3 Andmeanalüüs ja selle meetodid

Andmeanalüüsi esimeses etapis selgitan välja, milliste sotsiaal-demograafiliste taustatunnuste lõikesesineb üldise psühholoogilise heaolu hinnangutes ja selle elementides olulisi erinevusi. Selleks kasutan mitte-parameetrilisi Kruskali-Wallise ja Mann-Whitney teste, kuna üldise psühholoogilise heaolu ja selle elementide tunnused ei olnud normaaljaotusega (Lisa 1). Kõik psühholoogilise heaolu elementide tunnuste jaotused sarnanesid üldise psühholoogilise heaolu tunnuse jaotusega (Lisa 1) ja olid samamoodi assümmeetrilised. Kruskali-Wallise testiga selgitati välja, kas tunnuse puhul üldiselt ja Manni-Whitney testiga, missuguste tunnuse vastusekategoriate vahel esineb olulisi erinevusi laste psühholoogilise heaolu hinnangutes. Antud testide tulemused on korrigeeritud Bonferroni parandusega. Ehkki töö tulemuste osas olevates tabelites esitatakse nende testide tulemusi keskmiste juures, on oluline rõhutada, et nende testidega ei võrrelda psühholoogilise heaolu keskmisi. Üldise psühholoogilise heaolu puhul toon ka välja laste jaotused kolme heaolu rühma (madal, keskmine ja kõrge psühholoogiline heaolu) vahel sotsiaal-demograafiliste taustatunnuste lõikes.

Teises etapis leian seosed psühholoogilise heaolu ja perekliima vahel. Vaatlen esmalt pere kliima aspektide hinnanguid üldise psühholoogilise heaolu rühmade lõikes, kusjuures statistiliselt oluliste erinevuste väljaselgitamiseks kasutan eelnevalt rakendatud mitte-parameetrilisi teste. Seosetugevuste väljaselgitamiseks üldise psühholoogilise heaolu, selle elementide ja perekliima aspektide vahel kasutan Spearmani korrelatsioonianalüüsi andmete assümmeetrilisuse tõttu. Vaatan ka üldise psühholoogilise heaolu ja perekliima aspektide vahelisi seoseid lapse soo, perestruktuuri ja majandusliku seisuga lõikes. See aitab kõikide pere kliima ja psühholoogilise heaolu aspektide vahelistest seostest aru saada. Antud töös käsitlen korrelatsioonikoefitsiente järgmiselt: 0-0,3 = nõrk seos, 0,3-0,6 = keskmine seos.

Kolmandas etapis uurin üldise psühholoogilise heaolu seost perekliima aspektidega võttes arvesse lapse sugu, perestruktuuri ja majanduslikku seisut. Selleks teen multinomiaalse logistilise regressioonianalüüsi, kus sõltuva tunnuseks kasutan ümberkodeeritud kolmekategoorialist üldise psühholoogilise heaolu tunnust. Enne multinomiaalse logistilise regressioonianalüüsi meetodi valimist on üle kontrollitud kas lineaarse regressiooni eeldused on täidetud. Selleks kontrollin üldise psühholoogilise heaolu tunnuse (0-10) normaaljaotust. Üldise psühholoogilise heaolu tunnuse puhul on asümmeetriakordaja - 1,490 ja järskusaste 2,4. Psühholoogilise heaolu tunnus ei ole sarnane normaaljaotusele (Lisa 1), mis on üks lineaarse regressiooni eeldusi. Sellel põhjusel on töös kasutatud multinomiaalset logistilist regressioonianalüüsi. Regressioonianalüüsi suhtes kontrollisin ka pere kliima aspektide vahel multikollineaarsuse võimalust. Kuna iga pere kliima aspekti lisamine mudelisse tõstis mudeli kirjeldusvõimet otsustan kõik pere kliima aspektid ikkagi mudelisse jätta. Näiteks pere kuulamise ja arvestamise aspekti, millel oli teiste pere kliima tunnustega kõige suuremad seosed, väljajätmine mudelist langetas mudeli kirjeldusvõimet.

3. Analüüs

3.1 Psühholoogiline heaolu erineva sotsiaal-demograafilise taustaga laste hulgas

Tabel 4 näitab, et üldine psühholoogiline heaolu ei erinenud oluliselt poistel ja tüdrukutel. Poiste ja tüdrukutest 80% olid keskmise või kõrge ja 20% madala psühholoogilise heaoluga. Kahe bioloogilise vanemaga elavate laste psühholoogiline heaolu on oluliselt kõrgem kui üksikvanemaga või bioloogilise ja kasuvanemaga elavatel lastel. Kõrge psühholoogilise heaoluga oli 49% kahe bioloogilise vanemaga elavatest lastest, aga 38% üksikvanemaga ja 30% bioloogilise ja kasuvanemaga elavatest lastest. Seejuures bioloogilise ja kasuvanemaga ning üksikvanemaga elavad lapsed psühholoogilise heaolu poolest oluliselt ei erinenud. Majandusliku seisundi tunnuse puhul jaotustest on näha, et lapsed, kes ei muretse üldse raha pärast, erinevad kõigist teistest majandusliku seisuga lastest. Lapsed, kes ei muretse üldse raha pärast on 59% kõrge psühholoogilise heaoluga ning lapsed, kes kogu aeg muretsevad, on 29% kõrge psühholoogilise heaoluga. Samuti on erinevused mõnikord ja sageli raha pärast muretsevate laste vahel. Lastest, kes mõnikord ainult raha pärast muretsevad, on 44% kõrge psühholoogilise heaoluga ning lastest, kes sageli muretsevad, on 33% kõrge psühholoogilise heaoluga.

Tabel 4. Üldise psühholoogilise heaolu keskmine, mediaan, standardhälve (Kruskali-Wallise teststatistik H) ja heaolurühmade jaotus (%) lapse soo, perestruktuuri ja majandusliku seisu lõikes

		Üldine psühholoogiline heaolu (0-10)		Üldine psühholoogiline heaolu (kolmene jaotus)		
Tunnus	Kategooria nimetus	Keskmine psühholoogiline heaolu (sulgudes mediaan)	Standardhälve	Madal psühholoogiline heaolu ('0-6,9', %)	Keskmine psühholoogiline heaolu ('7-8,9', %)	Kõrge psühholoogiline heaolu ('9-10', %)
üldised tulemused (ilma taustatunnuste lõiketa)		8,2(8,7)	1,8	19,5	35	44,9

Sugu	poiss	8,1 (8,7)	1,7	20,5	37	42,5
	tüdruk	8,2(8,8)	1,8	19,6	32,3	48,1
	Kruskall-W H	0,7				
Peretüüp	Kahe bioloogilise vanemaga (0)	8,4 ^{1,2} (8,8)	1,6	15,7	35	49,3
	üksikvanema ga (1)	7,7 ⁰ (8,2)	2	32,3	29,3	38,3
	bioloogilise ja kasuvanemag a (2)	7,7 ⁰ (8,1)	2	26,9	43,4	29,7
	Kruskall-W H	36,9***				
Kui sageli Sa muretsed selle üle, kui palju su perel on raha?	Üldse mitte (0)	8,5 ^{1,2,3} (9,2)	1,9	13,1	28,2	58,7
	Mõnikord (1)	8,3 ^{0,2} (8,7)	1,5	18,5	37,3	44,2
	Sageli (2)	7,6 ^{0,1} (8,2)	2	29,3	38	32,7
	kogu aeg (3)	7,6 ⁰ (7,8)	2	32,9	37,8	29,3
	Kruskall-W H	48,2***				

* = $p < 0.1$; ** = $p < 0.05$; *** = $p < 0.01$

^{0,1,2,3} = Mann-Whitney statistiliselt oluliselt erinevad kategooriad, kus $p < 0.05$.

Manni-Whitney testide olulisuse tõenäosused on korrigeeritud Bonferroni meetodiga.

Kruskali - Wallise ja Manni-Whitney testide tulemused on lisatud keskmise psühholoogilise heaolu tulpa, kuid ei võimalda võrrelda keskmiste statistiliselt olulist erinevust.

Tabel 5 näitab, et soo lõikes on poiste ja tüdrukute puhul erinevus ainult enese aktsepteerimise suhtes, kus poistel on suurem enese aktsepteerimise hinnang kui tüdrukutel.

Pere struktuuri kohta võib öelda, et kahe bioloogilise vanemaga elavad lapsed olid iga psühholoogilise heaolu aspekti juures vähemalt ühest teisest pere struktuurist oluliselt kõrgema keskmisega. Autonoomia ning eesmärgitunnetuse suhtes ei erinenud oluliselt kahe bioloogilise

vanemaga ja üksikvanemaga elavad lapsed. Kahe bioloogilise vanemaga elavate laste hinnangud olid iga aspekti juures kõige parema hinnanguga. Üksikvanemaga ning bioloogilise ja kasuvanemaga elavate laste vahel ei olnud oluliseid erinevusi.

Majandusliku seisuga tuleb välja, et lastel, kes üldse ei muretse, on kõige kõrgemad hinnangud peaaegu iga psühholoogilise heaolu aspekti suhtes. Enesearengu ja enese aktsepteerimise suhtes ei saa kindlalt väita, et lapsed, kes üldse ei muretse raha pärast oleks kõrgema hinnanguga kui lapsed, kes mõnikord muretsevad. Sellest sõltumata võib öelda, et kui laps muretseb raha pärast vähemalt sageli, siis tema psühholoogiline heaolu on madalam. Lastel, kes kogu aeg muretsevad, on oluliselt väiksem hinnang peaaegu igale aspektile (v.a eneseareng).

Tabel 5. Psühholoogilise heaolu tunnuste (0 - “Üldse ei nõustu” ... 10 - “Nõustun täielikult”) keskmised, mediaan (sulgudes) ja standardhälve (sd) laste soo, perestruktuuri ja majandusliku seisu lõikes

	Sugu		Perestruktuur			Majanduslik seis (Kui sageli Sa muretsed selle üle, kui palju su perel on raha?)			
	Poisid (1)	Tüdrukud (2)	Kahe bioloogilise vanemaga (1)	Üksikvanemaga (2)	Bioloogilise ja kasuvanemaga (3)	Üldse mitte (1)	Mõnikord (2)	Sageli (3)	Kogu aeg (4)
Mulle meeldib olla selline nagu ma olen	8,5 ² (9) sd = 2,2	8,26 ¹ (9) sd = 2,5	8,6 ^{2,3} (9) sd = 2,1	7,9 ¹ (9) sd = 2,6	7,8 ¹ (9) sd = 2,8	8,7 ^{3,4} (10) sd = 2,3	8,5 ^{3,4} (9) sd = 2,1	7,7 ^{1,2} (9) sd = 2,6	7,3 ^{1,2} (9) sd = 3,1
Ma oskan hästi oma igapäevaste kohustustega toime tulla	8,1(9) sd = 2,2	8,2(9) sd = 2,2	8,4 ^{2,3} (9) sd = 2	7,6 ¹ (8) sd = 2,5	7,7 ¹ (8) sd = 2,3	8,5 ^{2,3,4} (9) sd = 2,1	8,2 ¹ (9) sd = 2,0	7,7 ¹ (8) sd = 2,4	7,7 ¹ (8) sd = 2,6
Inimesed on üldiselt minu vastu sõbralikud	8,12(9) sd = 2,1	8,28(9) sd = 2,2	8,4 ^{2,3} (9) sd = 2	7,8 ¹ (8,8) sd = 2,4	7,7 ¹ (8) sd = 2,3	8,5 ^{2,3,4} (9) sd = 2,2	8,3 ^{3,4} (9) sd = 1,8	7,6 ^{1,2} (8) sd = 2,4	7,5 ^{1,2} (8) sd = 2,4
Ma saan valida, kuidas oma aega kasutada	8,3(9) sd = 2,3	8,31(9) sd = 2,4	8,5 ³ (9) sd = 2,2	8(9) sd = 2,6	7,8 ¹ (8) sd = 2,5	8,7 ^{2,3,4} (10) sd = 2,3	8,5 ^{1,3} (9) sd = 2,1	7,6 ^{1,2} (8) sd = 2,6	7,5 ¹ (9) sd = 3

Ma arvan, et ma õpin praegusel ajal palju asju	7,7(9) sd = 2,6	7,98(9) sd = 2,4	8,1 ^{2,3} (9) sd = 2,3	7,1 ¹ (8) sd = 3	7,3 ¹ (8) sd = 2,6	8 ³ (9) sd = 2,4	8 ³ (9) sd = 2,3	7,4 ^{1,2} (8) sd = 2,6	7,7(9) sd = 2,8
Ma olen oma tuleviku suhtes positiivne	8,32(9) sd = 2,2	8,41(9) sd = 2,3	8,5 ³ (9) sd = 2,1	8,1(9) sd = 2,5	7,8 ¹ (9) sd = 2,6	8,7 ^{2,3,4} (10) sd = 2,3	8,5 ³ (9) sd = 2	7,7 ² (8,7) sd = 2,4	8 ¹ (9) sd = 2,7

^{0,1,2,3} = Mann-Whitney statistiliselt oluliselt erinevad kategooriad, kus $p < 0.05$

Manni-Whitney testide olulisuse tõenäosused on korrigeeritud Bonferroni meetod

3.2 Psühholoogilise heaolu ja perekliima seosed

Tabel 6 näitab, et iga perekliima aspekti hinnang erineb oluliselt psühholoogilise heaolu rühmade lõikes. Pere hoolivuse, lapse kuulamise ja arvestamine ning koos otsustamise aspekte hinnatakse paremini mida kõrgemini hinnatakse psühholoogilist heaolu. Antud perekliima aspektide puhul oli oluliselt erinev hinnang keskmise ja kõrge psühholoogilise heaoluga laste puhul ning kõrge psühholoogilise heaoluga lapsed olid parema hinnanguga. Perega aega veetmise ja turvalisuse tunnuste suhtes on kõige kõrgem hinnang neile keskmise psühholoogilise heaoluga lastel.

Tabel 6. Pere kliima aspektide (0 = üldse ei ole nõus ... 4 = olen täiesti nõus) keskmised ja mediaan (sulgudes) üldise psühholoogilise heaolu (kolmene jaotus) lõikes

	Madal psühholoogiline heaolu ('0-6,9', 1)	Keskmine psühholoogiline heaolu ('7-8,9', 2)	Kõrge psühholoogiline heaolu ('9-10', 3)	Kruskall-W H
Inimesed minu peres hoolivad minust	3 ^{2,3} (3) sd = 1,17	3,75 ^{1,3} (4) sd = ,62	3,95 ^{1,2} (4) sd = ,32	262***
Kui mul on mure, siis inimesed minu peres aitavad mind	2,6 ^{2,3} (3) sd = 1,28	3,49 ¹ (4) sd = ,84	3,49 ¹ (4) sd = ,46	276***
Meil on perega koos tore olla	2,92 ^{2,3} (3) sd = 1,17	3,55 ^{1,3} (4) sd = ,76	3,49 ^{1,2} (4) sd = ,4	217***
Ma tunnen end kodus turvaliselt	3,26 ^{2,3} (4) sd = 1,15	3,74 ^{1,3} (4) sd = ,66	3,49 ^{1,2} (4) sd = ,35	147***
Mu vanemad kuulavad mind ja arvestavad sellega, mida ma räägin	2,3 ^{2,3} (3) sd = 1,13	3,18 ^{1,3} (3) sd = ,94	3,49 ^{1,2} (4) sd = ,64	225***

Teen koos vanematega minu elu puudutavaid otsuseid	2,26 ^{2,3} (2) sd = 1,13	3,06 ^{1,3} (3) sd = 1,08	3,49 ^{1,2} (4) sd = ,82	182***
--	--------------------------------------	--------------------------------------	-------------------------------------	--------

* = p<0.1; ** = p<0.05; *** = p<0.01

sd = standardhälve

^{1,2,3} - Mann-Whitney statistiliselt oluliselt erinevad kategooriad = ^{1,2,3}, kus p<0.05. Manni-Whitney testide tulemused on Bonferroni meetodiga korrigeeritud.

Tabel 7 näitab, et perekliima aspektide ja psühholoogilise heaolu aspektide vahel on nõrgad või keskmise tugevusega seosed. Kõige tugevam seos üldise psühholoogilise heaolu puhul on lapse kuulamise ja arvestamise tunnusega (,48). Kõige nõrgem seos üldisel psühholoogilisel healul on turvalisuse tunnusega (,35). Kõige suurem korrelatsioon psühholoogilise heaolu aspekti (jättes üldise psühholoogilise heaolu välja) ja perekliima tunnuse vahel on 0,45 (hoolivuse ja positiivsed suhted teistega aspektide vahel). Kõikide tunnuste vahel on oluline seos. Turvalisuse tunde aspektil on kõige väiksemad seosed psühholoogilise heaolu aspektidega ja enesearengu aspektil on kõige nõrgemad seosed perekliima aspektidega. Psühholoogilise heaolu tunnuste suhtes tuli ka välja, et nad on omavahel seotud (korrelatsiooni väärtused 0,35-0,82 vahel; ei ole tabelis näidatud).

Tabel 7. Spearman'i korrelatsioonikordajad perekliima (0 = üldse ei ole nõus ... 4 = olen täiesti nõus) ja psühholoogilise heaolu (0-10) tunnuste vahel(** = p < 0.01)

	Üldine psühholoogiline heaolu	Mulle meeldib olla selline nagu ma olen	ma oskan hästi oma igapäevaste kohustuste toimetulla	Inimesed on üldiselt minu vastu sõbralikud	Ma saan valida, kuidas oma aega kasutada	Ma arvan, et ma õpin praegusel ajal palju asju	Ma olen oma tuleviku suhtes positiivne
Inimesed minu peres hoolivad minust	,45**	,39**	,35**	,41**	,34**	,28**	,34**

Kui mul on mure, siis inimesed minu peres aitavad mind	,45**	,37**	,36**	,45**	,36**	,26**	,36**
Meil on perega koos tore olla	,44**	,38**	,32**	,34**	,36**	,29**	,35**
Ma tunnen end kodus turvaliselt	,35**	,26**	,31**	,31**	,24**	,18**	,27**
Mu vanemad kuulavad mind ja arvestavad sellega, mida ma räägin	,48**	,36**	,38**	,43**	,38**	,27**	,34**
Teen koos vanematega minu elu puudutavaid otsuseid	,44**	,35**	,33**	,37**	,35**	,29**	,36**

** = $p < 0.01$

Tabel 8 näitab, et poiste ja tüdrukute puhul on tüdrukutel suurem seos psühholoogilisel heaolul koos aja veetmise, turvalisuse, kuulamise ja arvestamise ning koos otsustamisega kui poistel. Poistel on suurem seos psühholoogilisel heaolul hoolivuse ja toetuse suhtes.

Pere struktuuri suhtes bioloogilise ja kasuvanemaga koos elavad lapsed on kõige suuremate seostega kõikides pere kliima aspektides. Üksikvanema ja kahe bioloogilise vanemaga elavate laste puhul on psühholoogilise heaolu ja toetuse, koos otsustamise ja koos aja veetmise suhtes sarnased seosetugevused. Kahe bioloogilise vanemaga elavatel lastel oli suurem seos psühholoogilise heaolu ja lapse kuulamisega ning arvestamisega võrreldes üksikvanemaga

elavaid lapsi. Üksikvanemaga lastel on tugevam seos hoolivuse, turvalisuse aspektide ja psühholoogilise heaolu vahel.

Majandusliku seisu põhjal on lastel, kes kogu aeg muretsevad, kõige suuremad seosed hoolivuse, toetuse, kuulamise ja arvestamise ning koos otsustamise ja psühholoogilise heaolu vahel. Lapsed, kes üldse ei muretse, on kõige väiksema seosega turvalisuse ja psühholoogilise heaolu vahel.

Tabel 8. Spearmani korrelatsioonikordajad üldise psühholoogilise heaolu (0-10) ja perekliima aspektide (0-4) vahel lapse soo, perestruktuuri ja majandusliku seisu lõikes

	Üldine psühholoogiline heaolu (0-10)								
	Sugu		Perestruktuur			Majanduslik seis(Kui sageli Sa muretsed selle üle, kui palju su perel on raha?)			
	Poisid	Tüdrukud	Kahe biol. vanemaga	Üksikv.	bioloogilise ja kasuv.	Üldse mitte	mõnikord	Sageli	Kogu aeg
Inimesed minu peres hoolivad minust	,46**	,44**	,41**	,46**	,54**	,46**	,39**	,51**	,52**
Kui mul on mure, siis inimesed minu peres aitavad mind	,46**	,44**	,44**	,44**	,48**	,43**	,43**	,39**	,52**
Meil on perega koostöö olla	,39**	,48**	,4**	,38**	,53**	,46**	,39**	,4**	,47**

Ma tunnen end kodus turvalise lt	,33**	,36**	,29**	,41**	,45**	,28**	,3**	,49**	,38**
Mu vanema d kuulava d mind ja arvestav ad sellega, mida ma räägin	,43**	,53**	,49**	,34**	,53**	,41**	,46**	,52**	,58**
Teen koos vanemat ega minu elu puuduta vaid otsuseid	,37**	,5**	,41**	,41**	,51**	,35**	,4**	,49**	,54**

** = p<0.01

3.3 Regressioonanalüüs

Tabel 8 toob välja, et enamus perekliima tunnused prognoosivad statistiliselt olulisel määral psühholoogilise heaolu kategooriatesse kuulumist. Turvatunne kodus on ainuke tunnus, mis ei prognoosi oluliselt psühholoogilist heaolu. Tabelist näeme, et iga perekliima tunnuse kohta (v.a turvatunne kodus) on negatiivne seos psühholoogilise heaolu kategooriatesse prognoosimisel. Nende tunnuste puhul võib öelda, et mida suurem on perekliima aspekti hinnang, seda väiksem võimalus olla keskmise psühholoogilise heaolu või madala psühholoogilise heaoluga laps võrreldes kõrge psühholoogilise heaoluga. Kui lapsel on kõrge hinnang perekliima aspektidel, siis on tal ka kõrge psühholoogilise heaolu hinnang. Regressioonikordajate põhjal kõige tugevamini prognoosib psühholoogilist heaolu lapse kuulamise ja arvestamise aspekt (“Mu

vanemad kuulavad mind ja arvestavad sellega, mida ma räägin”) ja kõige nõrgemalt vanematega koos tähtsate otsuste tegemine (“ Teen koos vanematega minu elu puudutavaid otsuseid”).

Taustatunnuste kohta tuleb välja, et ainult raha pärast muretsemine (“Kui sageli Sa muretsed selle üle, kui palju su perel on raha?”) prognoosib psühholoogilist heaolu. Üldse mitte raha pärast muretsevatel lastel on 0,26 korda väiksem võimalus kuuluda madala psühholoogilise heaolu rühma kui need, kes muretsevad kogu aeg. Üldse mitte raha pärast muretsevatel lastel on ka 0,38 korda väiksem võimalus kuuluda keskmise psühholoogilise heaolu rühma kui need, kes muretsevad kogu aeg.

Tabel 9. psühholoogilise heaolu regressioonimudel (taustakategoriaks kõrge psühholoogiline heaolu; Mcfaddeni kordaja = 0,212; N = 860)

Tunnus	madal psühholoogiline heaolu ('0-6,9')		keskmise psühholoogiline heaolu ('7-8')	
	regressioonikordaja b (standardviga)	riskisuhe	regressioonikordaja b (standardviga)	riskisuhe
Inimesed minu peres hoolivad minust	-,72*** (,27)	,5	-,22 (,26)	,81
Kui mul on mure, siis inimesed minu peres aitavad mind	-,96*** (,2)	,39	-,59*** (,18)	,56
Meil on perega koos tore olla	-,71*** (,23)	,49	-,82*** (,2)	,44
Ma tunnen end kodus turvaliselt	-,38 (,26)	,68	-,33 (,24)	,72
Mu vanemad kuulavad	-,61*** (,16)	,55	-,36*** (,13)	,7

mind ja arvestavad sellega, mida ma räägin				
Teen koos vanematega minu elu puudutavaid otsuseid	-,35*** (,14)	,71	-,27*** (,11)	,76
Üldse mitte ^a (Kui sageli Sa muretsed selle üle, kui palju su perel on raha?)	-1,29*** (,47)	,26	-1*** (,34)	,38
Mõnikord ^a	-,6(,43)	,55	-,49(,33)	,62
Sageli ^a	-,65(,49)	,52	-,55(,38)	,57
sugu ^b	-,003(,25)	1	,15(,17)	1,16
Elab mõlema bioloogilise vanemaga ^c	-,31(,37)	,73	-,4(1,22)	,67
Elab üksikvanemaga ^c	,36(,44)	1,42	-,4(,34)	,67
vabaliige	13,73(1,49)***		10,14(1,42)***	

* = p<0.1; ** = p<0.05; *** = p<0.01

tabelis on numbritena välja toodud regressiooni koefitsiendid ja sulgudes standardviga.

sõltuva tunnuse taustakategooriaks on kõrge psühholoogiline heaolu

^a taustakategooria: Alati

^b taustakategooria: Tüdruk

^c taustakategooria: Elab bioloogilise ja kasuvanemaga

4. Arutelu ja järeldused

Töös uurisin algselt kas psühholoogiline heaolu erineb oluliselt soo, majandusliku seisundi ja pere struktuuri suhtes. Soo suhtes võib öelda, et psühholoogiline heaolu poistel ja tüdrukutel on Eestis sarnane ja ei saa oluliselt eristada. Võrreldes kognitiivse ja afektiivsete heaolu uuringutega (Gomez-Baya jt, 2020; Bacter jt, 2021), kus leiti, et soolised erinevused esinevad subjektiivse heaolu hinnangutes, siis psühholoogilise heaolu kohta ei saa sama öelda vähemalt Eesti raames. Tuli välja, et sugu Eestis ei mõjuta oluliselt psühholoogilist heaolu.

Pere struktuuri puhul tuleb välja, et Eesti lastele on kahe bioloogilise vanemaga koos elamine oluline psühholoogilisele heaolule. Kahe bioloogilise vanemaga koos elamine on lapse psühholoogilisele heaolule parem kui üksikvanemaga või bioloogilise ja kasuvanemaga koos elamine. Seda kinnitavad ka eelnevalt mainitud uuringud, et lastele on kasulikum elada kahe bioloogilise vanemaga võrreldes üksikvanemaga (Graham ja Jordan, 2011; McLanahan jt, 2013) Majandusliku seisundi juures uurisin kas lapsed muretsevad pere raha pärast. Tuli välja, et mida rohkem muretsetakse, seda halvem on lapse psühholoogiline heaolu. Tõenäoliselt mängib siin rolli just mitte raha puudumine vaid pigem kui palju või tõsiselt laps sellele peab muretsema. Tulemused näitasid, et lapsed, kes üldse ei muretsenud raha pärast erinesid oluliselt psühholoogilise heaolu hinnangu poolest kõigist teistest, kes isegi natuke muretsevad. See võib viidata sellele, et isegi väiksemal määral raha pärast muretsemine mõjutab lapse psühholoogilist heaolu. Sobolewski ja Amato (2005) uuringus tuli välja, et majanduslik seis mõjutab lapse psühholoogilist heaolu pigem enda vanemate suhete halvenemise kaudu, kuid võib öelda, et lapsed ise samuti kannatavad raha muretsemise pärast.

Psühholoogilise heaolu ja perekliima seoste puhul selgus, et iga perekliima aspekt on seotud iga psühholoogilise heaolu aspektiga (vt Tabel 7). Üks väljapaistev perekliima aspekt, mis oli nõrga seosega kõigi psühholoogilise heaolu aspektide suhtes oli turvalisuse tunne. Enda perega koos turvalisena tundmine ei mängi Eesti laste psühholoogilise heaolu suhtes suurt rolli võrreldes teiste pere kliima aspektidega. Üks põhjendus võib tulla sellest, et enamuse Eesti lapsed tunnevad ennast perega ohutult, kuid seda peab põhjalikumalt kontrollima. Tuli ka välja, et eneseareng psühholoogilises heaolus on nõrgalt seotud pere kliimaga. Seda võib aidata selgitada Eesti puhul

see, et enamus lapsed on iseseisvad ning nende eneseareng ei sõltu väga pere kliimast, vaid rohkem nendest endast. Võrreldes kognitiivse ja afektiivsete heaolu uuringutega (Gomez-Baya jt, 2020; Bacter jt, 2021) võib öelda ka, et kõigi subjektiivse heaolu elementide jaoks tähtis pere kliima suhtes perega aega veetmine.

Kuigi poiste ja tüdrukute psühholoogiline heaolu Eestis ei erinenud oluliselt, siis psühholoogilise heaolu ja pere kliima seos erines poiste ja tüdrukute vahel. Tüdrukutel oli tugevam seos psühholoogilisel heaolul koos aja veetmise, turvalisuse, kuulamise ja arvestamise ning koos otsustamisega ning poistel on tugevam seos psühholoogilisel heaolul pere kliimaga hoolivuse ja toetuse suhtes. Need võimalikud erinevused on selgitatavad selle suhtes, et poistele ei ole nii tähtis perega koos tegutsemine või aja veetmine, vaid pigem, et pere aitaks neid kui vaja. Tüdrukutel võib olla olulisem perega koos olla, neid usaldada ja koos aega veeta. Seda on vaja veel edasi uurida.

Pere struktuuri suhtes oli bioloogilise ja kasuvanemaga koos elavatel lastel kõige suuremad seosed pere kliimaga. See võib välja tuua olulise külje, et kasuvanema olemasolu võib muuta lapse pere kliima hinnangud tähtsamaks psühholoogilisele heaolule. Kui laps elab koos kasuvanemaga, siis ta psühholoogiline heaolu on palju rohkem mõjutatud pere kliimast ning kuidas ta selle kasuvanemaga läbi saab. Üksikvanema ja kahe bioloogilise vanemaga elavate laste puhul oli psühholoogilise heaolu ja pere kliima aspektide seoste vahel palju sarnasusi. Mõlema puhul oli psühholoogilisel heaolul pere toetuse, koos otsustamise ja koos aja veetmise suhtes sarnased seosetugevused. Seda võib selgitada see, et lapsed väärtustavad bioloogiliste vanemate puhul sarnaseid asju, olenemata kas neid on 1 või 2. Kuigi mõned erinevused ikkagi esinesid. Kahe bioloogilise vanemaga elavatel lastel oli suurem seos psühholoogilise heaolu ja lapse kuulamisega ning arvestamisega võrreldes üksikvanemaga elavaid lapsi. Üksikvanemaga lastel on tugevam seos hoolivuse, turvalisuse aspektide ja psühholoogilise heaolu vahel. Üksikvanematega elavad lapsed seostavad enda psühholoogilist heaolu rohkem vanema hoolivuse ja turvalisuse suhtes. On võimalik, et üksikvanematega elavad lapsed ei taju turvalisust sarnaselt kui kahe vanemaga elavad lapsed.

Majandusliku seisu põhjal on lastel, kes kogu aeg muretsevad, kõige suuremad seosed hoolivuse, toetuse, kuulamise ja arvestamise ning koos otsustamise ja psühholoogilise heaolu vahel. Lapsed, kes üldse ei muretse, on kõige väiksema seosega turvalisuse ja psühholoogilise heaolu vahel. Lapsed, kes ei pea raha pärast muretsema, ei pea ka enda turvalisuse pärast muretsema, kuna see on tõenäolisemalt nende vanemate poolt tagatud võrreldes nende laste vanematega, kes muretsevad raha pärast.

Kokkuvõte

Selles töös uurisin kas ja milline seos on psühholoogilisel heaolul perekliimaga, soo, pere struktuuril ning majandusliku seisuga. Selleks kasutasin Survey of Children's Well-Being (ISCWeB) kolmanda laine Eesti andmeid.

Uuringus kasutasin korrelatsioone, mitte-parametrisilisi teste ning multinomiaalset logistilist regressiooni. Tulemusteks sain, et laste hea hinnang perekliima aspektidele annab ka parema hinnangu laste psühholoogilisele heaolule. Perega hästi suhtlemine ja nendega hästi läbi saamine tagab lastele parema enesehinnangu enda suhtes ja tõstab nende subjektiivset heaolu. Psühholoogiline heaolu on mõjutatud selle poolest kuidas lapsed enda perega läbi saavad. Lisaks perekliimale on lapse psühholoogiline heaolu mõjutatud pere struktuurist ning majanduslikust seisust. Mida vähem lapsed raha pärast muretsevad seda parem on psühholoogiline heaolu. Lapsed, kes elavad kahe bioloogilise vanemaga, on parema psühholoogilise heaoluga kui lapsed, kes elavad kas üksikvanemaga või bioloogilise vanemaga ja kasuvanemaga. Sugu ei ole seotud psühholoogilise heaoluga. Poistel ja tüdrukutel olid sarnased psühholoogilise heaolu hinnangud. Tulemused näitasid, et pere kliima ja psühholoogilise heaolu seosed erinevad soo, pere struktuuri ja majandusliku seisundi lõikes.

Antud järeldustest on veel võimalik uurida, et mida soo, pere struktuuri ja majandusliku seisundi erinevused pere kliima ja psühholoogilise heaolu seoste vahel tähendavad ning millest need tulenevad.

Kasutatud kirjandus

Allardt, E. (1976). Dimensions of welfare in a comparative Scandinavian study. *Acta sociologica*, 19(3), 227-239.

Aims and objectives. (2019, December 22). CHILDREN'S WORLDS. Kasutatud 01.04.2022.
<https://iscweb.org/about-us/the-project/aims-and-objectives/>

Bacter, C., Bălătescu, S., Marc, C., Săveanu, S., & Buhaş, R. (2021). Correlates of Preadolescent Emotional Health in 18 Countries. A Study Using Children's Words Data. *Child Indicators Research*, 14(4), 1703–1722. <https://doi.org/10.1007/s12187-021-09819-y>

Ben-Arieh A., Casas F., Frønes I. & Korbin J.E. (2014). Multifaceted Concept of Child Well-Being. Ben-Arieh A., Casas F., Frønes I., Korbin J. (eds) *Handbook of Child Well-Being*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-90-481-9063-8_134

Bhopal, K., Brannen, J., & Heptinstall, E. (2000). *Connecting children: Care and family life in later childhood*. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780203996355>

Bjarnason, T., P. Benstsen, A. M. Arnarsson, I. Borup, R. J. Iannotti, P. Löfstedt, I. Haapasalo, and B. Niclasen. (2012). Life Satisfaction Among Children in Different Family Structures: A Comparative Study of 36 Western Societies. *Children and Society* 26: 51–62. <https://doi.org/10.1111/j.1099-0860.2010.00324.x>.

Borualogo, I. S., & Casas, F. (2022). The children's worlds psychological well-being scale: Adaptation and fit in the Indonesian context. *Cogent Psychology*, 9(1). <https://doi.org/10.1080/23311908.2022.2053377>

Campbell, A., Converse, P. E., & Rodgers, W. L. (1976). *The quality of American life: Perceptions, evaluations, and satisfactions*. Russell Sage Foundation.

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (1985). *Intrinsic motivation and self-determination in human behavior*. New York, NY: Plenum.

Dinisman, T., S. Andresen, C. Montserrat, D. Strózik, and T. Strózik. (2017). Family Structure and Family Relationship from the Child Well-being Perspective: Findings from Comparative Analysis. *Children and Youth Services Review* 80: 105–15. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2017.06.064>.

Dinisman, T., C. Montserrat, and F. Casas. (2012). The subjective well-being of Spanish adolescents: Variations according to different living arrangements. *Children and Youth Services Review* 34: 2374–80. <https://doi.org/10.1016/j.childyouth.2012.09.005>.

Estola, E., Farquhar, S., & Puroila, A. M. (2014). Well-being narratives and young children. *Educational Philosophy and Theory*, 46(8), 929-941.

Heptinstall, E. (2000). Children's families and social ties: meanings and structures. In *Connecting Children* (pp. 55-75). Routledge.

Forrest, C. B., Bevans, K. B., Filus, A., Devine, J., Becker, B. D., Carle, A. C., ... & Ravens-Sieberer, U. (2019). Assessing children's eudaimonic well-being: the PROMIS pediatric meaning and purpose item banks. *Journal of pediatric psychology*, 44(9), 1074-1082.

Gomez-Baya, D., Muñoz-Silva, A., & Garcia-Moro, F. J. (2020). Family climate and life satisfaction in 12-year-old adolescents in europe. *Sustainability*, 12(15), 5902.

Graham, E., & Jordan, L. P. (2011). Migrant Parents and the Psychological Well-Being of Left-Behind Children in Southeast Asia. *Journal of Marriage and Family*, 73(4), 763–787. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2011.00844.x>

Iacopetti, C., Londi, I., Patussi, V., & Cosci, F. (2021). Family climate in children living with parents who harmfully consume alcohol. *Clinical Psychology & Psychotherapy*, 28(5), 1128–1134. <https://doi.org/10.1002/cpp.2562>

Kagitcibasi, C. (1990). Family and socialization in cross-cultural perspective: A model of change. In J. Berman (Ed.), *Cross-cultural perspectives: Nebraska symposium on motivation*, 1989 (Vol. 37, pp. 135–200). Lincoln: Nebraska University Press.

Kagitcibasi, C. (2007). *Family, self and human development across cultures: Theory and applications*. Mahwah: Lawrence Erlbaum (Taylor & Francis).

Kagitcibasi C. (2014). Family and Child Well-Being. Ben-Arieh A., Casas F., Frønes I., Korbin J. (eds) *Handbook of Child Well-Being*. Springer, Dordrecht. https://doi.org/10.1007/978-90-481-9063-8_50

Kutsar, D. & Nahkur, O. (2021). Subjective Well-Being of Children in the Context of Family Change in Estonia, Poland, and Romania. In *The Palgrave Handbook of Family Sociology in Europe*. Edited by Anna-Maija Castrén, Vida Česnuitytė, Isabella Crespi, Jacques-Antoine Gauthier, Rita Gouveia, Claude Martin, Almudena Moreno Mínguez, and Katarzyna Suwada. Cham: Palgrave Macmillan, pp. 399-414.

Kutsar, D., Nahkur, O. & Murakas, R. (2020). *Children's Worlds National Report Estonia*. Tartu Ülikool. Kasutatud 24.10.2021. <https://iscweb.org/wp-content/uploads/2020/03/Estonia-National-Report-Wave-3.pdf>

Margalit M. (1990). *Family Climate*. In: *Effective Technology Integration for Disabled Children*. Springer, New York, NY. https://doi.org/10.1007/978-1-4613-9006-0_6

McLanahan, S., Tach, L., & Schneider, D. (2013). The Causal Effects of Father Absence. *Annual Review of Sociology*, 39(1), 399–427. <https://doi.org/10.1146/annurev-soc-071312-145704>

Moore, K. A., & Lippman, L. H. (Eds.). (2006). What do children need to flourish?: Conceptualizing and measuring indicators of positive development (Vol. 3). Springer Science & Business Media.

Mullis, R. J. (1992). Measures of Economic Well-Being as Predictors of Psychological Well-Being. *Social Indicators Research*, 26(2), 119–135. <http://www.jstor.org/stable/27520915>

Nahkur, O., & Casas, F. (2021). Fit and Cross-Country Comparability of Children's Worlds Psychological Well-Being Scale Using 12-Year-Olds Samples. *Child Indicators Research*, 14(6), 2211-2247.

Pollard, E.L. & Lee, P.D. (2003). Child Well-being: A Systematic Review of the Literature. *Social Indicators Research* 61, 59–78. <https://doi.org/10.1023/A:1021284215801>

Pomfret, G. (2021). Family adventure tourism: Towards hedonic and eudaimonic wellbeing. *Tourism Management Perspectives*, 39, 100852.

Rees, G., Savahl, S., Lee, B. J., & Casas, F. (eds.), (2020). Children's views on their lives and well-being in 35 countries: A report on the Children's Worlds project, 2016-19. Jerusalem, Israel: Children's Worlds Project (ISCWeB). <https://iscweb.org/wp-content/uploads/2020/07/Childrens-Worlds-Comparative-Report2020.pdf>

Ryan, R., & Deci, E. (2001). On happiness and human potentials: A review of research on hedonic and eudaimonic well-being. *Annual Review of Psychology*, 52, 141–166.

Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology*, 57(6), 1069–1081. <https://doi.org/10.1037/0022-3514.57.6.1069>

Sandin, B. (2014). History of Children's Well-Being. A. Ben-Arieh, F. Casas, I. Frønes ja J. E. Korbin (toim), *Handbook of child well-being* (31-86). New York. SpringerReference

Sobolewski, J. M., & Amato, P. R. (2005). Economic hardship in the family of origin and children's psychological well-being in adulthood. *Journal of Marriage and Family*, 67(1), 141–156. <https://doi.org/10.1111/j.0022-2445.2005.00011.x>

Soffia, M. & Turner, A. (2021). Measuring Children and Young People's Subjective Wellbeing. *Kasutatud* 10.12.21, <https://whatworkswellbeing.org/wp-content/uploads/2021/10/MCYPSW-Conceptual-framework-2.pdf>

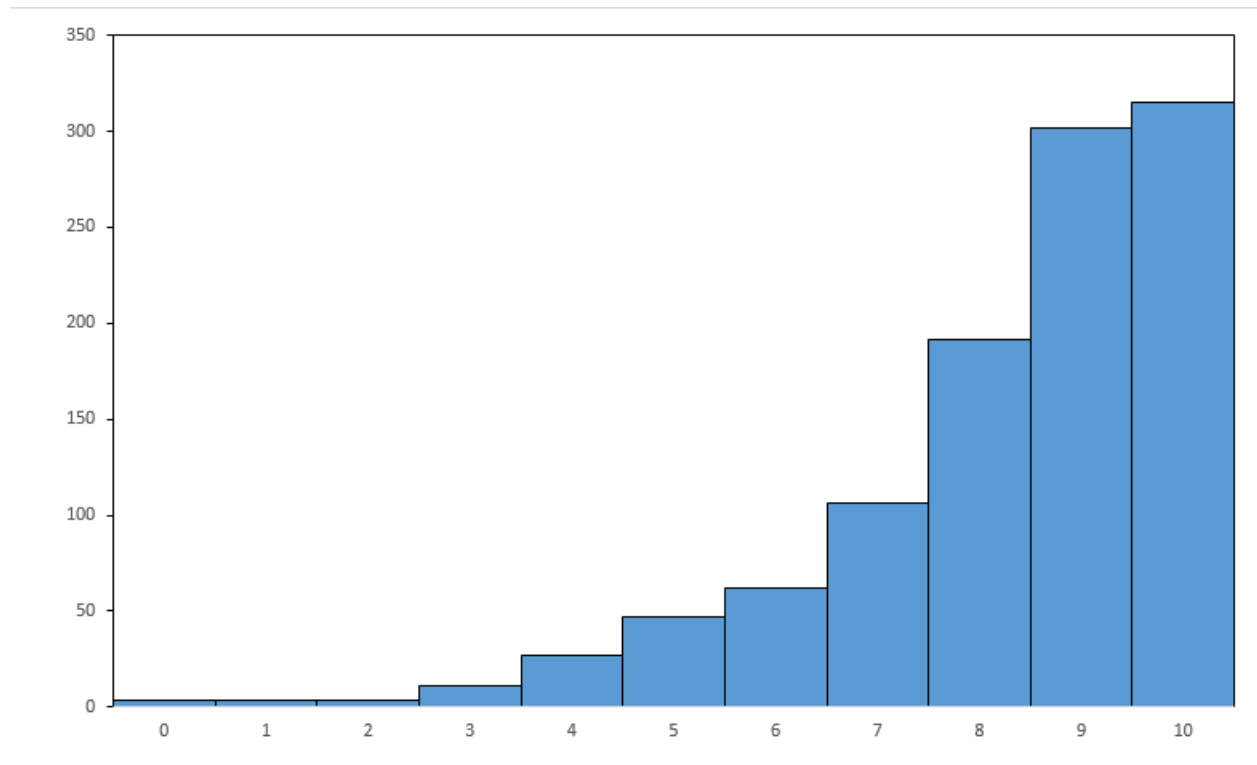
Soo, K. ja Kutsar, D. (2019). Subjective well-being and realisation of rights in children's perceptions. D. Kutsar ja K. Raid (toim). *Children's subjective well-being in local and international perspectives* (51-67). Statistikaamet, 2019.

The Children's Society (2021). *The Good Childhood Report Youth Summary 2021*. London: The Children's Society.

Veenhoven, R. (2005). Inequality of happiness in nations. *Journal of Happiness Studies*, 6(4), 351-355.

Lisad

Lisa 1. Üldise psühholoogilise heaolu tunnuse jaotus

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Georg Martin Mettas,

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose Pere kliima seos lapse psühholoogilise heaolu hinnanguga Eestis 2017/2018. aasta rahvusvahelise laste heaolu uuringu andmetel, mille juhendaja on Oliver Nahkur, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Georg Martin Mettas

24.05.2022